

УДК 336.221(4:061.1ЄС+477)

Паславська Р.Ю.*

ОЦІНКА РІВНЯ ОПОДАТКУВАННЯ В КРАЇНАХ–УЧАСНИЦЯХ ЄС ТА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті зроблено спробу здійснити оцінку рівня податкового навантаження в Україні та в країнах-учасницях ЄС. Проаналізовано основні тенденції, характерні для податкових систем країн ЄС-27 та України, виведено закономірності встановлення рівня оподаткування й співвідношення різних податкових платежів у структурі податкових систем.

Ключові слова: оподаткування, податкове навантаження, податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість.

Annotation. The author attempts to evaluate the level of tax burden in Ukraine and the EU Member States in this article. The main trends, specific to the tax systems of the EU-27 and Ukraine, are investigated. Regularities of establishing the level of taxation and the ratio of different tax payments in the structure of tax systems are defined.

Key words: taxation, tax burden, personal income tax, corporate income tax, value added tax.

Аннотация. В статье сделана попытка осуществить оценку уровня налоговой нагрузки в Украине и в странах-участницах ЕС. Проанализированы основные тенденции, характерные для налоговых систем стран ЕС-27 и Украины, выведены закономерности установления уровня налогообложения и соотношение различных налоговых платежей в структуре налоговых систем.

Ключевые слова: налогообложение, налоговая нагрузка, налог из доходов физических лиц, налог на прибыль предприятий, налог на добавленную стоимость.

Вступ. Розвиток світової економіки спрямований на поглиблення взаємозв'язків на основі інтеграції національних економічних систем з метою досягнення високого рівня суспільного добробуту. Особливої уваги заслуговують інтеграційні процеси в оподаткуванні, оскільки вони суттєво впливають на соціально-економічний розвиток держави. Національні податкові системи стають активними учасниками міжнародних відносин, перетворюючись на один із важливих чинників перерозподілу факторів виробництва у рамках глобальної економічної системи.

В Україні, що обрала євроінтеграційний курс, є необхідність постійного глибокого аналізу усіх явищ і процесів, які займають важливе місце у розвитку податкових систем,

* аспірантка кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доц. Кміть В.М.

а також використанні податків як інструмента державного регулювання. Для нашої держави доволі важливо враховувати і детально досліджувати всі ті тенденції, які характерні для країн Європейського Союзу, з метою застосування величезного досвіду в оподаткуванні, що дозволить забезпечити стабільність соціально-економічного розвитку.

Вітчизняна податкова система проходить серйозну перевірку часом у тій економічній ситуації, яка склалася сьогодні як у державі, так і за її межами. Її функціонування характеризується значними недоліками, серед яких головними є нерівномірність розподілу податкового навантаження між суб'єктами оподаткування, необґрунтовані ставки податків, постійні зміни в податковому законодавстві, а в кінцевому підсумку, відсутності науково-обґрунтованої концепції доходів держави. Саме тому, сьогоднішня податкова система, на нашу думку, є фактором, який знижує міжнародну конкурентоспроможність України, сприяє зростанню тіньового сектору економіки, поширенню корупції та закріпленню соціальної несправедливості в суспільстві.

Дослідженням певних особливостей податкових систем країн-учасниць ЄС та України присвятили свої праці такі автори: Білінський Д.О., Василик О.Д., Грицяк І.А, Демиденко Л.М., Дмитренко Г.В., Єфименко Т.І., Крисоватий А.І., Мельник П.В., Шевчук В.О. та ін.

Метою даної роботи є оцінка діючих податкових систем України й країн-учасниць Європейського Союзу з тим, аби виявити основні тенденції, які їм притаманні та здійснити їх порівняння.

Результати. Із поглибленням інтеграційних процесів дедалі більше проявляються особливості сучасного європейського оподаткування. В загальному, Європейський Союз характеризується як сфера дії високих податків [1, с.3].

У міжнародній практиці для вимірювання загального рівня оподаткування використовується податковий коефіцієнт (tax ratio), що розраховується як відношення суми сплачених податків (включаючи соціальні платежі) до ВВП у ринкових цінах. У 2008 році середнє значення цього коефіцієнта у ЄС-27 становило 39,3%, що приблизно на 1/3 більше ніж у таких країнах, як США та Японія. Високий рівень оподаткування явище не нове для ЄС, оскільки така тенденція спостерігається ще з останньої третини 20 століття [1, с.4].

Треба зазначити, що країни-учасниці ЄС різні за рівнем соціально-економічного розвитку, інституційними механізмами ринкового саморегулювання та державного впливу на макроекономічні процеси, а також традиціями фіскального регулювання, що унеможлиблює цілковиту уніфікацію європейського оподаткування. Так, не зважаючи на високий середній рівень податкового навантаження, 11 країн-учасниць показують значні відмінності в рівнях оподаткування: від 28% у Румунії до 48,2% у Данії (див. табл. 1). Іншими словами, податковий тягар в державах із високим рівнем оподаткування на 70% більший, ніж у державах із низьким рівнем податкового навантаження. Звичайно, такі значні відмінності головним чином залежать від низки соціальних та політичних чинників.

Рівень податкового навантаження на економіку України у 2008 році становив 35,88% [2]. Як бачимо, цей показник є меншим за середнє значення у країнах ЄС. Однак, такий спосіб обчислення податкового коефіцієнта не враховує витрат, пов'язаних з адмініструванням податків, тобто витрат на утримання органів податкової служби, формування податкового законодавства, ведення особистого обліку платниками податків та подання ними відповідної звітності. Тому, на нашу думку, такий показник не відповідає дійсності, а, отже, рівень оподаткування є дещо заниженим.

Таблиця 1
Рівень оподаткування у країнах ЄС-27

Країна	Рівень оподаткування у 2008 році, %	Зміна рівня оподаткування у порівнянні з 1998 роком, %	Країна	Рівень оподаткування у 2008 році, %	Зміна рівня оподаткування у порівнянні з 1998 роком, %
Австрія	42,8	-1,6	Мальта	34,5	8,9
Бельгія	44,3	-1,1	Нідерланди	39,1	-0,3
Болгарія	33,3	2,1	Німеччина	39,3	-1,6
Великобританія	37,3	1,4	Польща	34,3	-1,1
Греція	32,6	0,1	Португалія	36,7	3,5
Данія	48,2	-1,1	Румунія	28	-0,7
Естонія	29,3	-2,4	Словаччина	29,1	-7,7
Ірландія	32,2	-1,8	Словенія	37,3	-0,5
Іспанія	33,1	0,1	Угорщина	40,4	2,8
Італія	42,8	0,3	Фінляндія	43,1	-3
Кіпр	39,2	11,5	Франція	42,8	-1,2
Латвія	28,9	-4,8	Чехія	36,1	2,8
Литва	30,3	-1,4	Швеція	47,1	-4,4
Люксембург	35,6	-3,8	ЄС-27	39,3	-1

Примітка: таблицю сформовано на основі джерела [1, с. 28]

Крім того, для України характерною є проблема нерівномірного перерозподілу податкових надходжень, що зумовлює зростання обсягів «тіньової» економіки. Так, для сумлінних платників податків, які не мають пільг і повністю виконують свої зобов'язання, податкове навантаження є удвічі більшим. Тобто, податкові зобов'язання нерівномірно розподіляються між підприємствами та галузями економіки. Таким чином, основні принципи оподаткування (справедливості, ефективності, стабільності, адміністративної простоти й економічності) не реалізуються на практиці.

Доцільно зазначити, що у 2011 році уряд України планує зменшити податковий тягар на економіку до рівня 28, 7% [3].

Аналізуючи рівень оподаткування, необхідно звернути уваги на тенденції в адмініструванні податків. Для порівняння, виберемо три основні податки, які забезпечують левову частку податкових надходжень до бюджету у більшості країн: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств та податок на додану вартість.

Отже, одним із фундаментів, який формує податкові надходження до бюджетів різних рівнів, є податок з доходів фізичних осіб (далі – ПДФО).

В Україні з 1993 року застосовувалась прогресивна система оподаткування: чим вищий дохід, тим більший стягувався податок. Ставка податку з громадян коливалась в межах 10-40%.

З 2004 року у нашій державі відбулись зміни в системі оподаткування, наслідком яких стало запровадження пропорційної системи. Спочатку ставка податку складала 13%, а з 2007 року виросла до 15%. Його платниками є фізичні особи – резиденти, які отримують

доходи в Україні та закордоном, а також нерезиденти щодо доходів, джерелом походження яких є Україна.

Треба наголосити, що ставка податку з доходів фізичних осіб в країнах світу є суттєво вища, ніж в Україні. Середня ставка особистого податку з доходу у ЄС-27 становить 37,5% (див. рис. 1).

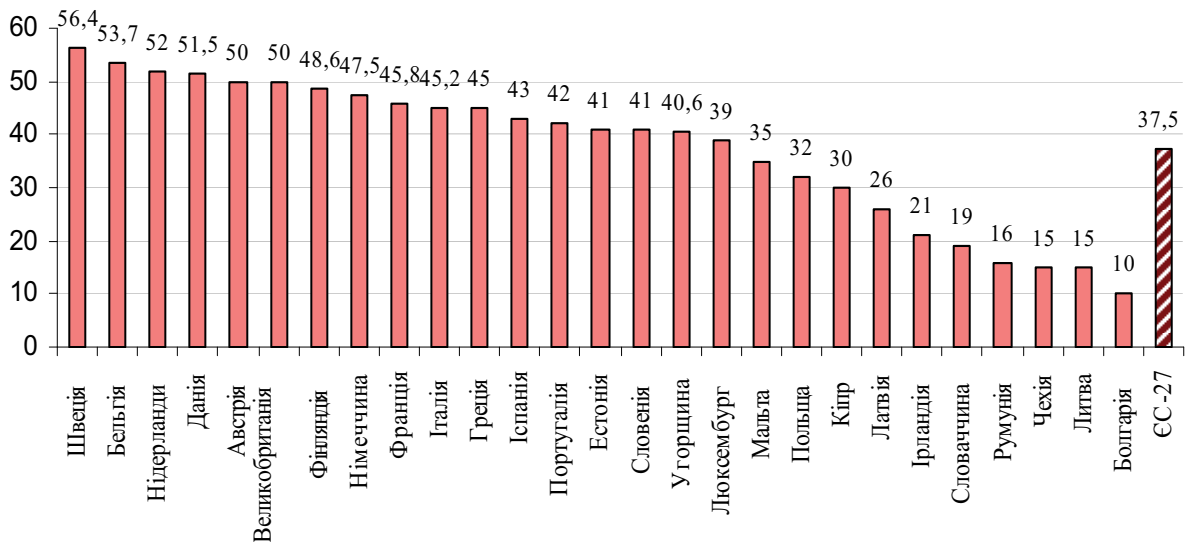

Рис.1. Ставки податку з доходів фізичних осіб у країнах-учасниках ЄС, станом на грудень 2010 року
Примітка: рисунок сформовано автором на основі джерела [1, с. 30].

Цей показник відчутно варіюється від 10% у Болгарії до 56,4% у Швеції. До 2010 року найвища ставка була у Данії (59%), зараз її скоротили до 51,5%. У нових країнах-учасниках, за винятком Словенії та Угорщини, ставка ПДФО є нижчою середньою, в той час як високі ставки характерні для тих країн, де високий рівень податкового навантаження, зокрема, це країни Північної Європи. Найнижчі ставки податку у Болгарії, Чехії та Литві. У двох останніх рівень податкового навантаження є одним з найнижчих у Союзі [1, с.9].

Вперше за останні роки верхня межа ставки ПДФО зросла у 2010 році, не зважаючи на її значне зниження у Данії. У Великобританії запровадили нову ставку 50% – це на 10% більше попередньої. У Греції та Литві ставки податку також зросли. Отже, цілком імовірно, що такі зміни пов'язані з фінансово-економічною кризою.

З 1995 по 2009 роки ставка ПДФО скоротилась майже у всіх країнах-учасниках ЄС, у трьох (Мальта, Австрія та Великобританія) – залишилась незмінною, і лише у Португалії спостерігалось незначне її підвищення (40% – у 1995 році та 42% – у 2009 та 2010 роках).

Навіть беручи до уваги зростання середньої ставки ПДФО на 0,4% у 2010 році, у порівнянні з 1995 роком вона знизилась на 9,9%. Найбільше скорочення мало місце у чотирьох країнах: Болгарії – на 40%, Чехії – на 17%, Румунії – на 24% та Словаччині – на 23% [1, с.11].

Треба зазначити, що скорочення ставки ПДФО відбувається не ізольовано, а є частиною збалансованих дій, які можуть передбачати зниження рівня оподаткування для малозабезпечених платників або ж заходи компенсації втрати доходів.

Отже, думка про те, що в Україні одні з найвищих податків у світі є, м'яко кажучи, далекою від реалій. Принаймні, це стосується рівня оподаткування доходів фізичних осіб, який в Україні є нижчим, ніж у Європі фактично у 2,5 рази.

Інша річ, що платники високих податків у ЄС знають, що сплачені ними кошти спрямовуються на суспільні потреби (пенсійні виплати, страхування здоров'я, розвиток освіти тощо), забезпечуючи високий рівень життя, а не розкрадаються владою. Також треба наголосити, що доходи українських громадян не такі високі, аби сплачувати до третини, а то й половини своїх доходів у державну казну.

Дещо іншою є ситуація з оподаткуванням юридичних осіб, оскільки між Україною та Європою розрив є меншим.

Так, базова ставка податку на прибуток підприємств (корпорацій) в Україні складає 25% об'єкта оподаткування. Цю ставку також ввели з 1 січня 2004 року, а раніше вона становила 30%. Відповідно до прийнятого Податкового кодексу [4], податок на прибуток підприємств буде знижено до 20% з 1 квітня 2011 року і передбачається його подальше поступове щорічне зниження до 17% у 2014 році. Очевидно, що таке зниження податку стимулюватиме інвестиційну діяльність в Україні.

В Європі, подібно до тенденцій, характерних для ПДФО, починаючи з другої половини 1990-х років середня ставка корпоративного прибуткового податку була скорочена з 35,3% в 1995 році до 23,2% у 2010 році (див. рис. 2). На відміну від ПДФО, ця тенденція не була перервана фінансовою кризою, і деякі країни продовжували скорочення податків у 2010 році (Чехія, Греція, Литва, Угорщина, Словенія).

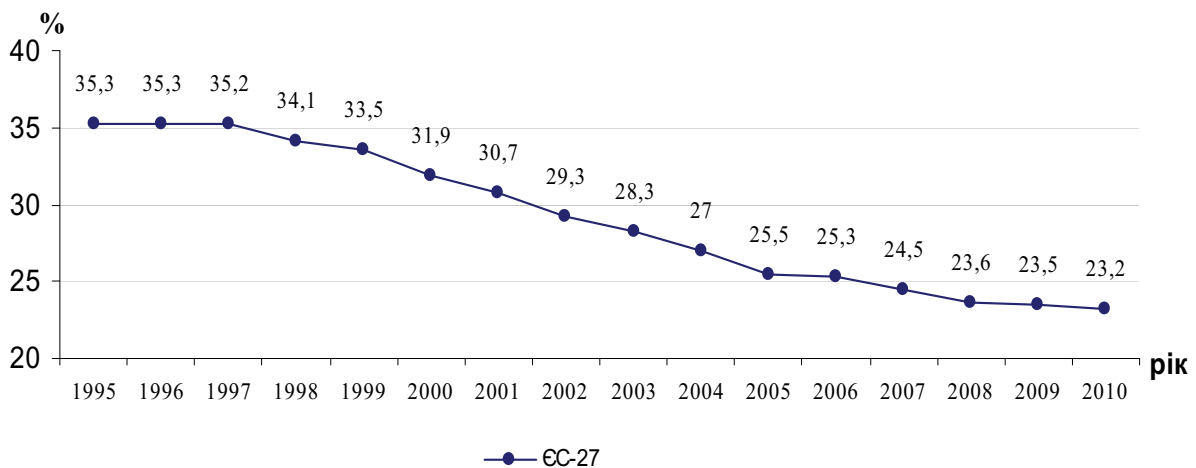

Рис. 2. Динаміка середньої ставки корпоративного податку у країнах-учасниках ЄС
Примітка: рисунок сформовано автором на основі джерела [1, с. 13].

Хоча тенденція до зниження рівня оподаткування є доволі загальною, ставки корпоративного податку істотно змінюються в межах Союзу. Податок на прибуток корпорацій варіюється від 10% (Болгарія та Кіпр) до 35% (Мальта). Як і у випадку з ПДФО, низькі ставки характерні для країн з низьким рівнем податкового навантаження, хоча у Данії та Швеції, які характеризуються високим податковим тиском, ставки податку не набагато вищі середньозваженої величини [1, с.14].

Далі порівняємо тенденції справляння податку на додану вартість (далі – ПДВ) в Україні та в країнах Європи.

В Україні ПДВ почав застосовуватись з 1992 року. Цей податок є частиною новоствореної вартості і підлягає сплаті на кожному етапі реалізації (виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг тощо).

Для обчислення ПДВ в Україні використовують дві ставки: базова – 20% та 0% – при звільненні від оподаткування та у разі експорту товарів (робіт, послуг). Відповідно до прийнятого Податкового кодексу, відбуватиметься поетапне зниження ставки ПДВ у період з

2012 до 2014 року з 20% до 17%. Так, з 1 січня 2012 року – з 20% до 19%, з 1 січня 2013 року – з 19% до 18%, а з 1 січня 2014 року – з 18% до 17% [4].

Якщо проаналізувати фіскальну віддачу податку на додану вартість, то спостерігається падіння його ефективності.

У 1998 році питома вага ПДВ у ВВП складала 7,3%, у 2007 році позитивне сальдо між надходженням і відшкодуванням ПДВ впало до 2,4% ВВП, а у 2009 році воно становило лише 1,2% [5].

Звісно, причину усіх негараздів можна шукати в надмірній експортній орієнтації української економіки і пов'язаними з цим проблемами з відшкодуванням ПДВ, проте частка ПДВ у ВВП країн-учасниць ЄС в середньому коливається в межах 6-8%.

Так, у Нідерландах експорт товарів і послуг складає близько 60% ВВП, позитивне сальдо торгового балансу – 5% ВВП, а ставка ПДВ – 19%. Однак надходження цього податку перевищують 7% ВВП (див. табл. 2). В Ірландії експорт товарів і послуг становить близько 90% ВВП, позитивне сальдо торгового балансу – 14%, проте надходження від даного податку коливаються у межах 7,5-8% ВВП [5].

Таблиця 2
Ставки ПДВ у державах-членах ЄС

Країна	Ставка ПДВ станом на 1 січня 2011 року		Частка ПДВ у ВВП (дані за 2008 рік), %
	Базова, %	Пільгова, %	
Австрія	20	10	7,8
Бельгія	21	6; 12	7
Болгарія	20	7	11,5
Великобританія	20	5	6,3
Греція	18	4; 8	7,1
Данія	25	–	10,1
Естонія	23	6,5; 13	7,1
Ірландія	20	9	8
Іспанія	19,6	2,1; 5,5	5,3
Італія	20	4; 10	5,9
Кіпр	15	5; 8	11,3
Латвія	22	12	6,6
Литва	21	5; 9	8,1
Люксембург	15	3; 6; 12	6
Мальта	18	5	8
Нідерланди	19	6	7,3
Німеччина	19	7	7
Польща	23	5; 8	8
Португалія	23	6; 13	8,7
Румунія	24	5; 9	7,9
Словаччина	20	10	6,9
Словенія	20	8,5	8,4
Угорщина	25	5; 18	7,8
Фінляндія	23	9; 13	8,4
Франція	21	4,8; 13,5	7
Чехія	20	10	7,1
Швеція	25	6; 12	9,4

Не зважаючи на цілу низку недоліків, ПДВ забезпечує левову частку надходжень до державного бюджету України. Він створює умови для рівномірного розподілу податкового навантаження на всі, без винятку, етапи виробництва і розподілу товарів та послуг.

Крім того, в структурі та динаміці справляння ПДВ помітні певні диспропорції регіонального та галузевого плану. Зокрема, найбільшими платниками ПДВ в Україні є промислово розвинуті регіони.

Європа пішла дещо іншим шляхом. З метою зменшення негативного впливу ПДВ на населення, яке й виступає його кінцевим платником, в ЄС застосовують диференційовані ставки податку залежно від соціальної ваги товарів та послуг.

Зокрема, якщо на товари широкого вжитку ставка ПДВ складає 10-15%, то на предмети розкоші вона значно вища. І, навпаки, соціально важливі товари мають ставку ПДВ значно нижчу за середню. Наприклад, в Австрії діє основна ставка 20%, а пільгова – 10%, в Ірландії – 20% та 9%, Італії – 20% та 4%, 10%, Польщі – 23% та 5% і 8%, Німеччині – 19% та 7%, Чехії – 20% та 10%, Швеції – 25% та 6% і 12% (див. табл. 2).

Таким чином, податковий тягар при сплаті ПДВ несуть саме на заможні верстви населення. Це свідчить про соціальну спрямованість економічної політики цих держав [6].

Отже, досвід країн ЄС показує, що ПДВ може служити на благо бюджету, забезпечуючи вагому частку у структурі загальнодержавних доходів. Однак, в Україні його роль дещо суперечлива, а ефективність значно нівельована через численні зловживання.

Наголосимо, що важливою проблемою вітчизняної системи оподаткування є те, що платники податків намагаються всілякими законними та незаконними шляхами уникнути сплати податків. На відміну від України, у державах Європейського Союзу сплата податків є не лише обов'язковою, а й престижною справою.

Висновки. Здійснюючи оцінку загальних тенденцій поглиблення європейської інтеграції, можемо зробити висновок, що в силу економічних і політичних чинників система оподаткування не лише виконує функцію головного джерела наповнення бюджетів, а й посилює свій вплив на міжнародне розміщення виробництва, міграцію трудових ресурсів та потоки капіталу.

Проведення фіскальної політики країнами-учасницями ЄС, які активно використовують податки як інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів, характеризується певними розбіжностями у рівні та структурі податкового навантаження. Сучасне оподаткування в цих країнах є доволі високим, порівняно з іншими країнами світу, однак, забезпечує успішне виконання двох основних завдань:

- створення сприятливого податкового клімату для господарської діяльності, визначаючи верхню межу оподаткування;
- ефективне розв'язання соціальних проблем, що визначає нижню межу оподаткування.

Проголошений Україною євроінтеграційний курс супроводжуються тривалою перебудовою вітчизняної податкової системи та гармонізацією податкового законодавства з європейським. Сьогодні доцільно продовжити пошук оптимальної моделі оподаткування, яка була б близькою за своїм складом і структурою до європейських зразків та враховувала б вітчизняні реалії та здобутий досвід.

Список використаних джерел:

1. Taxation trends in the European Union. Main results 2010: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

2. Т. Ткаченко. Порівняльний аналіз податкового навантаження в економіці України та країнах з розвинутою ринковою економікою: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/ekonom/Form_Rynk_Econ/2009_19/
3. Микола Азаров. Податкове навантаження у бюджеті 2011 року суттєво знижене: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.ligazakon.ua/news/2010/12/8/34656.htm>
4. Податковий кодекс України від 02.12.10 № 2755-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=300762&cat_id=300760
5. Герасименко Петро. Проблеми ПДВ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbiznes.com/analytic/economy/9164.html>
6. VAT Rates applied in the Member States of the European Union: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/vat/how_vat_works/rates/index_en.html